

Jasminka Ćus-Rukonić, *Grboslovna baština cresko-lošinjskog otočja, Cres: Creski muzej, 2023., 247 stranica*

Tijekom svibnja 2023. godine u izdanju Creskog muzeja predstavljena je monografija *Grboslovna baština cresko-lošinjskog otočja* autorice Jasminke Ćus-Rukonić. Knjiga je nastala kao sinteza tridesetogodišnjeg sustavnog istraživanja heraldičke baštine otoka Cresa i Lošinja kojima se autorica bavi. Jasminka Ćus-Rukonić diplomirana je arheologinja i povjesničarka koja je svoj radni staž odradila kao dugogodišnja djelatnica Creskog muzeja, Arheološke zbirke Osor i Lošinjskog muzeja. U zvanje muzejske savjetnice promaknuta je 1994. godine, a u mirovinu odlazi 2016. godine s dužnosti ravnateljice Creskog muzeja. Dosad je objavila tristotinjak radova vezanih uz otočnu arheologiju i heraldiku s najvećim interesom za otoke Cres i Lošinj.

Autorica u *Uvodu* (9-11) donosi kraći pregled istraživanja heraldičke baštine Cresa i Lošinja navodeći niz stručnih članaka i kataloga koji su nastali od 1989. godine do danas. Također, navodi statističke podatke i klasifikaciju svih grbova i simbola po određenim kategorijama koji su ujedno i dijelovi knjige (npr. grbovi država, obitelji, crkvenih velikodostojnika, vladara i dužnosnika...). Povijesno je najviše simbola nastalo u razdoblju od 13. do kraja 18. stoljeća, dok ih je geografski najviše pozicionirano u naselju Cres. Poglavlje *Grbovi država* (12-32) donosi kronološki prikaz 64 simbola nastala tijekom postojanja država koje su imale upravne ovlasti nad područjem otočja: Mletačke Republike, Napoleonove Francuske, Austrijskog Carstva, SFRJ, Republike Hrvatske, kao i dva primjera povijesnih hrvatskih grbova. Najviše je grbova iz razdoblja Mletačke Republike što je rezultat dugogodišnje prisutnosti mletačke vlasti, uključujući i replike nastale za vrijeme fašističke Italije. Simbol krilatog lava sv. Marka s otvorenom knjigom autorica je analizirala u dvije inačice. Prva prikazuje lava u pokretu („andante“) dok je u drugoj krilati polulav koji

izranja iz diska („in moleca“). Burna je povijest mletačkih znamenja. Dolaskom francuske uprave 1797. godine, pojavom prve jugoslavenske države 1918. godine i nakon pada fašističke Italije 1943. godine mletački se simboli uništavaju u cijelosti ili djelomično (uništavane su njuške lava), nasilno skidaju ili čak bacaju u more. Ostali korpus od 26 grbova uglavnom se odnosi na grbove s pečatnjaka, zastava ili natpisnih ploča institucija koje su djelovale na Cresu i Lošnju. Za razdoblje Republike Hrvatske autorica je odabrala samo pet državnih grbova koji se mogu naći na javnim mjestima uz napomenu da se on pojavljuje na puno više lokacija.

Grbovi pokrajina (33-35) donose primjere u kojima se pojavljuju grb Istre i Primorsko-goranske županije, dok poglavlje naziva *Grbovi otočnih komuna i otočnih mjesta* (35-51) donosi pregled municipalne heraldike koji obuhvaća grbove naselja: Merag, Valun, Nerezine, Malog i Velog Lošinja te Creske i Osorske komune. Današnji grb Grada Cresa nekadašnji je grb Creske komune koji datira još iz 14. stoljeća. Heraldički panter (hipopanter) u knjizi je predstavljen kroz 37 grbova u četiri inačice koje su pronađene na Cresu, i to kao: lik propetog konja, lik propetog konja s lavljim šapama, lik hipopantera i lik hipopantera koji riga vatru. Današnji grb Grada Malog Lošinja, koji prikazuje jedrenjak s tri jarbola i zastavama, preuzet je iz grba koji je nastao u 19. stoljeću. Treba naglasiti da su prvotni grbovi Cresa, Osora i Malog Lošinja sadržavali prikaze svetaca zaštitnika: sv. Izidora za Cres, sv. Gaudencija za Osor i sv. Martina za Mali Lošinj.

Zbirka od 71 grba prikazana je u poglavlju *Grbovi vladara i dužnosnika* (52-74) u kojem ih autorica sistematizira kroz četiri kategorije: grbove duždeva Republike Venecije, grbove knezova, kapetana i rektora Cresko-osorske knežije, grbove dužnosnika Napoleonove Francuske i grbove austrijskih careva. Najviše je evidentirano grbova knezova, kapetana i rektora Cresko-osorske knežije, tim više što su svi kneževi i kapetani knežije svoje grbove

isticali na onim zdanjima koja su podignuli ili obnavljali u vrijeme obnašanja dužnosti, a u ovom ih je dijelu pronađeno za 22 obitelji. Najkompleksnije poglavlje naziva *Obiteljski grbovi* (75-139) prikazuje 269 prikupljenih grbova raspoređenih u nekoliko kategorija. Tako su kategorizirani grbovi venetskih, rimskih, pijemontskih, lombardskih, španjolskih, austrijskih i otočnih plemićkih obitelji, zatim obitelji s istočne jadranske obale, kao i 38 grbova nepoznatih obitelji. Najviše je skupljeno grbova plemićkih obitelji s Cresa i Osora, ukupno za njih 23. Među njima ističe se grb obitelji Petris koji je pronađen u čak 91 inačici. U *Nedovršenim, slijepim, otuđenim, erodiranim i oštećenim grbovima* (138-143) istaknuto je 37 cresko-lošinjskih grbova koji su zbog slabe kvalitete kamena ili loših vremenskih uvjeta ostali nedovršeni ili pak utučeni zbog različitih političkih događanja u prošlosti.

Dio crkvene heraldike istražen je u iduća tri poglavlja. Kako su Cres i Lošinj pripadali nekadašnjoj Osorskoj biskupiji, grbovi jedanaestorice osorskih biskupa prikazani su u poglavlju *Grbovi crkvenih velikodostojnika* (144-157). Uz njihova znamenja ovdje se mogu pronaći i grbovi dvojice krčkih biskupa te 15 grbova biskupa za koje se ne može sa sigurnošću reći kojoj su biskupiji pripadali. U gradu Cresu nalaze se samostan franjevac konventualaca sv. Frane i ženski benediktinski samostan sv. Petra apostola čija su znamenja obrađena u poglavlju *Grbovi crkvenih redova* (158-162). Slijede *Znakovi bratovština* (163-165) gdje su istražena znamenja pet seoskih bratovština iz Belog, Cresa, Osora i Malog Lošinja.

Poglavlje s najviše istraženih simbola nosi naziv *Znakovi* (166-218) i donosi čak 453 istražena znaka. Znakovi se u principu ne svrstavaju u grbove jer nisu napravljeni u skladu s heraldičkim pravilima, no teško je sagledavati sveukupnu heraldičku baštinu nekog područja, a ne spomenuti ih. Tako je Ćus-Rukonić najprije opisala simbole zanata i obrta u koje je uključila simbole: ribara, zidara, kalafata, parona, industrije, poljoprivrede, glazbene umjetnosti, znanosti, umjet-

nika i ljekarnika, te znak broskog sidra kao simbola pomoraca. Zatim slijedi pregled vjerskih simbola (znakovi srca, sv. Bernardina, nevidljivog Boga, Božjeg oka, križa, monograma IHS, hostije s kaležom, krilate vage, zdenca života i lubanje s prekrizanim kostima) i raznih drugih znakova poput ljudskih likova, urobora, cvijeća i geometrijskih oblika. Posljednji dio poglavlja čine znakovlja „živuće“ heraldike (heraldike 21. stoljeća) u kojemu su prikazani simboli civilnih nevladinih udruga kao što su: vatrogasna društva, udruge pomoraca, glazbenih i sportskih udruga, udruga koje se brinu o djeci i udruga koje se brinu o kvaliteti života. Nakon toga slijede *Pogovor* (219) recenzenta dr. sc. Željka Heimera, *Literatura* (221-226) i *Sažetak* (227-235) na hrvatskom i engleskom jeziku.

Zaključno možemo istaknuti kako je ova monografija Jasminke Ćus-Rukonić zaista kruna njenog tridesetogodišnjeg rada na heraldičkoj baštini Cresa i Lošinja. Imajući u obzir da je autorica pronašla, blazonirala i kategorizirala 1008 grbova i znakova ovog otočnog prostora, navodeći čak i one grbove koji su oštećeni ili nestali, a za koje postoji pisani trag da su nekoć postojali, ova knjiga je nepresušno vrelo za daljnja istraživanja cresko-lošinjske prošlosti. Treba također naglasiti da se u knjizi nalazi oko 760 ilustracija grbova i simbola koje autorica nije pronalazila isključivo u arhivima i muzejima već na terenu, *in situ*, najvećim dijelom tražeći ih i fotografirajući s pročelja crkava, palača, samostana, ulica i trgova, ulazeći čak i u privatna dvorišta otočana. Svakom grbu koji je prikazan i opisan autorica je dala okvirnu dataciju nastanka uz pozivanje na literaturu. Iako podatci za većinu grbova dolaze upravo iz ove knjige, autorica je ipak iznjedrila popis od gotovo 280 bibliografskih jedinica što jasno dokazuje da je težila sustavnosti i sistematičnosti. Ova monografija zasigurno može dati smjernice u budućim istraživanjima heraldičke baštine koja kod hrvatskih povjesničara poprima sve više interesa.